

УДК 351:930.2

*Юрій Дмитрович Древаль,
д.держ.упр., професор,
професор кафедри охорони праці та техногенно-екологічної безпеки*

Національний університет цивільного захисту України

Леонід Михайлович Лінецький,

кан.іст.н., доц.,

кан. іст. н., доц. кафедри ЮНЕСКО

“Філософія людського спілкування”

та соціально-гуманітарних дисциплін

Харківський національний технічний університет

сільського господарства імені Петра Василенка

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ СТУДІЙ

Проаналізовано питання актуалізації історичної спадщини в сучасних суспільствознавчих дослідженнях. Обґрунтовано положення щодо предметного поля таких досліджень, яким має охоплюватися складна сукупність ідей, традицій, звичок, теорій та практик минулих часів.

Ключові слова: історія, історична спадщина, колективна пам'ять, міждисциплінарний підхід, публічна історія.

Виклад основного матеріалу. Історія як наука про минуле людства відзначається значним соціокультурним та державотворчим потенціалом. Сучасні нації використовують історію для того, щоб пришвидшити процес національної ідентифікації та сформувати почуття національної самобутності. Належними історичними традиціями відзначається й стійка та стабільна державність, що дозволяє говорити про неперервність і збагачення традицій державотворення. Відтак, і звернення до витоків у будь-якому разі збагачує потенціал сучасного державотворення. Це підтверджує й

багатовікова історія українського народу, яка налічує чимало змістовних та соціально значущих сюжетів.

Методологічні питання зв'язків минулого та сучасного розглядаються у руслі багатьох наукових дисциплін. Все частіше ставляться питання про історичні аспекти мегатрендів світового розвитку, а також про охоплення «сучасністю» різних історичних епох та періодів. Проте у питанні зв'язків минулого та сучасного зустрічається чимало суперечливих оцінок, а також остаточно нез'ясованих та навіть перекручених сюжетів. Першочергово це стосується так званих «уроків історії», які зазвичай тлумачаться у вигідному для інтерпретаторів руслі.

Не вщухають дискусії і щодо взаємозв'язків становлення української державності та націотворення, а також періодизації розвитку Української держави. У цьому сенсі важливе значення відводиться концепту «державність», який також тлумачиться неоднозначно. Деякі дослідники пов'язують державність з несталим розвитком територіально-політичної організації суспільства, що володіє обмеженою публічною владою. Згідно з іншим підходом, якого з часом притримується дедалі більше дослідників, державність є узагальнюючою ознакою еволюції та сучасного розвитку держав, що виникає незалежно від типології державно-владних формувань і позначається багатьма соціально значущими функціями. У такому разі державність є складною багатофункціональною й внутрішньо диференційованою цілісністю, що характеризується низкою важливих ознак та особливостей. У загальному вигляді вони складаються з ознак держави, а також особливостей їхньої реалізації у державотворчому процесі. Відтак державність позначає якісний рівень держави, який охоплює складні соціокультурні та суспільно-політичні відносини. Це повною мірою стосується й становлення та розвитку української державності.

Історія становлення української державності відзначається як змістовністю та фактографічною насиченістю, так і складністю та деякою суперечливістю. Виразно спостерігаються й основні підходи до тлумачення

української історії, які концентруються в народницькій та державницькій традиціях. Вони позначаються низкою суттєвих обставин, які неможливо трактувати якось однозначно. У руслі народницької традиції дослідницька увага концентрується на громадських рухах та етнічних чинниках суспільного розвитку. Проте, в такому разі недооцінюються чи взагалі залишаються за межами дослідницької уваги державницькі аспекти націотворення. У руслі ж державницької традиції спостерігається схильність обмежувати предмет досліджень проблематикою етатизму. Проте, накопичення владою значного ресурсного та адміністративного потенціалу призводить до надміру спрощеного чи навіть викривленого сприйняття минулого.

Водночас слід взяти до відома і думки французького дослідника В. Ар'еса, які були висловлені ще на початку 1950-х рр., що відтепер більшість стала відчуженою від колективних міфів: значна частина мас - в силу неграмотності і відсутності політичної зрілості, як це було практично з усіма робочими до формування в кінці XIX століття профспілкового руху; інші - в силу володіння своєю особливою, яка захищала їх історією: історією сім'ї, спорідненої групи, соціального класу [1, с. 52].

У цьому сенсі важливо додаткову увагу приділити явищу соціальної амнезії, яку можна визначити як забування суспільством деяких історичних фактів та подій. Такий феномен не слід трактувати якось однозначно, наділяючи його лише негативними рисами.

Дійсно, згідно з традицією, яку започаткував Я. Асман, соціальна амнезія є не лише динамічним компонентом будь-якого суспільства та будь-якої культури, але і навіть інструментом соціального самозбереження та розвитку. Дослідник слушно стверджував, що «минуле не виникає само собою, а є результатом культурного конструювання і зображення; воно завжди кероване специфічними мотивами, очікуваннями, надіями, цілями і формується референційними рамками сучасності» [2, с. 94-95].

Все це свідчить про актуальність звернення до історичних сюжетів, які потребують очищення від різнобічних ідеологем та надміру політизованих підходів. Вивчення студентською молоддю історії має базуватися не на запам'ятовуванні все нових і нових фактів і дат, а на усвідомленні загальних закономірностей становлення та розвитку соціуму. Як стверджував ще в 20-ті рр. минулого століття М. Гальбвакс, звернення до історії надає сучасникам почуття реальності, а історія, у свою чергу, може бути представлена «як універсальна пам'ять роду людського» [4, с. 137]. Якраз на зазначеній основі формується й історична свідомість молодого покоління, що сприяє активізації розвитку творчих здібностей та його повноцінній соціалізації. «У цьому контексті, – згідно з визначенням В. Вашкевича, – історичний світ кожного студента – це те, що належить йому, але водночас містить у собі й родові, всезагальні характеристики буття» [3, с. 142].

На особливу увагу заслуговує й проблема альтернативності історичного процесу. Відомо, що сучасності властива множина стратегічних планів, а також альтернативність соціокультурного та суспільно-політичного розвитку. Всупереч доволі розповсюдженим підходам історичного детермінізму, не були наперед заданими й події минулих часів. У цьому сенсі непересічне значення має відводитися так званому «контрфактологічному підходу» до розуміння історії (за допомогою якого якраз і виявляються альтернативи історичного розвитку; наприклад, щодо визначення шляхів європейського розвитку у разі перемоги Наполеона під Ватерлоо). Власне й сучасне прогнозування майбутнього будується не на підходах детермінізму, а на гармонійному співвідношенні соціальної та історичної динаміки.

Відтак, з урахуванням зазначеного, питання актуалізації історичної спадщини є важливими ресурсом сучасних суспільствознавчих студій та повноцінних державно-управлінських досліджень. У цьому сенсі мова має йти передусім не про спрощено зрозумілі та частково заформалізовані «уроки історії», а про значний потенціал націотворення та державотворення, який зосереджується в історичній спадщині. Це також стосується й необхідності

чіткого формулювання методології сучасних досліджень та визначення методів пізнання, які мають сприяти пов'язанню історичних сюжетів з складними реаліями сьогодення. Належна увага має приділятися і змісту ключових термінів, що стосуються різнобічних аспектів історичного процесу (це, зокрема, «історичне джерело», «історична спадщина», «національна пам'ять», «соціальна пам'ять» та «соціокультурна ідентичність»).

Література:

1. Арьес Ф. Время истории / пер. с франц. Москва: ОГИ, 2011. 304 с.
2. Ассман Я. Культурная память: Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности / пер. с нем. М. М. Сокольской. Москва: Языки славянской культуры, 2004. 368 с. (Studia historica).
3. Вашкевич В. Світоглядна складова історичної свідомості сучасної студентської молоді. *Людина і політика*. 2004. № 5 (35). С. 140-144.
4. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти / пер. с франц. Москва: Новое издательство, 2007. 348 с.